

Considerații privind aplicarea Legii rurale din 1864 în județul Putna

de Petru Obodariu

Reforma agrară din 1864 a reprezentat pentru Principatele Unite trecerea de la vechiul regim agrar feudal la noul regim agrar burghez. Lupta pentru schimbarea raporturilor agrare s-a dat între marii boieri, interesați în menținerea raporturilor vechi și burghezia autohtonă și străină aliată cu puterea de stat. Între aceste forțe, țărănimea a jucat rolul cel mai șters. Din această luptă țăranii au avut de câștigat, ei fiind împroprietăriți și devenind oameni liberi. Reforma agrară a prefăcut faza economică a țării, după cum bine spunea, Dimitrie Pop Marțian în studiul său "Revista economico-socială a anului 1864".

Cele două elemente în care se dizolvă vechiul regim agrar și care vin să clădească regimul modern agrar sunt: proprietate privată liberă care poate fi vândută ca marfă și persoane libere care să-și poată vinde puterea de muncă ca orice marfă. În momentul lichidării vechiului regim agrar, boierii se aleg cu libertatea moșiilor, iar țăranii cu libertatea persoanei. Vechile raporturi de iobăgie dau loc unor raporturi libere contractuale; societatea burgheză rezultând din nevoile producției marfă, ridicându-se pe ruinele societății feudale².

În "Proclamațiunea" adresată sătenilor, domnitorul Al. I. Cuza definea prefacerile care aveau să se producă în viața acestora. "Claca (boierescul) - se menționa în proclamație - este desființată deapaură și de astăzi voi sunteți proprietari liberi pe locurile supuse stăpânirii voastre, în întinderea hotărâtă prin legile în ființă"³.

Decretul "Pentru regularea proprietății rurale" a legiferat dreptul juridic de proprietate asupra pământului, în accepțiunea codului burghez de procedură civilă.

Reforma agrară din 1864 desființează obligațiile feudale (zile de clacă sau de boieresc, podvezile, zilele de meremet etc.) ale țăranimii în schimbul unor despăgubiri pentru boieri, care urmau să fie plătite de țărani în 15 ani⁴. Foștii clăcași, dar și ceilalți locuitori ai satelor (văduve fără copii sau săteni "nevolnici, care n-au meserii de apicultori și n-au făcut clacă și prin urmare n-au pământ de hrană") deveneau de drept stăpâni peste locurile lor de casă și grădină din vatra satului (art.1 și 4).

Ion Ionescu de la Brad, inspector general în Ministerul Agriculturii recunoștea că "prin pământ contăm a lega pe toți sătenii, pe toți locuitorii acestei țări, de țară și patrie". Tot el aprecia că "moșia cea mare se alcătuiește din moșiile cele mici ale tuturor"⁵.

Din însemnările și notele de călătorie ale ofițerului austriac Emanuel baron de

1. Texte de literatură economică a României. Secolul XIX, Vol. I, Ed. Acad. București, 1960, p. 219

2. Zeletin, Ștefan, Burghezia Română, ed. Humanitas, București, 1991, p. 201

3. Monitorul Oficial, nr. 181, din 15/27 august 1864, p. 811.

4. Idem, p. 812

5. Ion Ionescu de la Brad, Agricultura română în județul Putna, București, 1869, p. 239

Friedberg, făcute în anul 1856, ies la iveală unele aspecte și trăsături ale satului și țăranului putnean de dinaintea anului 1864. Podurile din satele putnene lipseau, oamenii trecând direct prin apă. Satele n-aveau clădiri mai însemnate, lipsind deseori bisericile, serviciile administrative, școlile⁶.

În anul 1859, într-o statistică făcută la nivelul Moldovei, județul Putna avea circa 1 locuitor la o falce și se înscrie printre zonele populate ale provinciei⁷. Tot datorită unor date statistice din anul 1859 aflăm că județul Putna avea o suprafață de 333.383ha, reprezentând aproximativ a 27-a parte din teritoriul țării⁸.

În preajma reformei agrare, în județ erau recenzați 67 de arendași, 79 de mari proprietari și 13054 săteni fără pământ⁹. Pentru aceștia din urmă reforma agrară se impunea cu necesitate.

Potrivit articolului I din Legea rurală privind regularea proprietății în județele de dincolo de Milcov, deci și în județul Putna, sătenii clăcași cu 4 boi și o vacă (frunțașii) primeau în proprietate 5 fâlcii și 40 de prăjini, cei cu 2 boi și o vacă 4 fâlcii și cei cu o singură vacă (pălmașii) 2 fâlcii și 40 de prăjini¹⁰.

În județul Putna au fost împroprietăriți 1009 săteni cu 4 boi și o vacă, 3335 de săteni cu 2 boi și o vacă și 1667 de pălmași. Pe lângă aceștia au mai primit locuri de casă și grădină 1582 de săteni. În total au beneficiat de efectele legii rurale 7593 de săteni. Aceștia au fost împroprietăriți cu 22021 fâlcii și 17 prăjini¹¹.

Aplicarea Legii rurale a fost însoțită în județul Putna, ca în întreaga țară, de o serie de nereguli. Articolul XXIV prevedea instituirea unei comisii formată dintr-un delegat al proprietarilor de pământ, unul ales de consiliile comunale și unul al autorităților fiscale, ca reprezentant al fîscului. Această comisie trebuia să constate și să înregistreze numărul și categoria clăcașilor de pe fiecare moșie, în funcție de modul în care prestaseră clacă în ziua de 14 august 1864, data când Al.I. Cuza a semnat Decretul nr. 104 de promulgare a Legii rurale. Proprietarii de pământ din județul Putna au adoptat o atitudine de indiferență. În plasa Bîliești, cu "toate chemările ce s-au făcut domnilor proprietari de subprefectura respectivă" raporta Ministerului de Interne, la 7 octombrie 1864, prefectul județului, comisia de constatare nu s-a putut constitui deoarece aceștia "nu s-au convocat de a-și alege delegatul din parte-le"¹².

Articolul XV din lege prevedea ca "ingineri topografi îndestulători, orânduiri și plăți de stat" să fie numiți pentru fiecare județ spre a dirija hotărnicirea și pietruirea loturilor intrate în proprietatea sătenilor. Statul român nu dispunea în acel timp de un număr corespunzător de ingineri topografi. De aceea, în lipsa inginerilor topografi, sarcina acestor măsurători a fost dată în grija unor comisii ad-hoc. Aceste sarcini depășeau însă competența unor asemenea comisii. Un raport al subprefectului de Zăbrauți din 4 ianuarie 1867 reflectă o astfel de situație în care vestitul Ioan Roată fost deputat în

6. Arbore, Virgiu P., Milcovia văzută de un călător străin în anul 1856, Focșani, 1934, p.

7. Dezvoltarea economică a Moldovei 1848-1864, Ed. Academiei, 1963. p. 21

8. Ion Ionescu de la Brad, op. cit., p. 239

9. Ibidem, p. 82

10. Monitorul Oficial, nr. 181 din 15/27 august 1864, p. 811

11. Arhivele Naționale Vrancea, Fond Prefectura Jud. Putna, ds.32/1867, f.36

12. Ilincioiu, Ion, Țăranii, pământul și moșierii în România 1864-1888, Ed. politică, București, 1982, p. 73

adunarea ad-hoc a Moldovei, acum membru într-o comisie ad-hoc de măsurare a proprietăților, este obligat "să restituie banii comunelor" întrucât nu este potrivit pentru o asemenea funcție. Se precizează că un impediment în derularea operațiunii este și faptul că Ioan Roată nu știe să scrie¹³.

În intervalul de timp de până la intrarea în vigoare a decretului domnesc, adică până la data de 23 aprilie 1865, unii dintre săteni au fost trecuți în categorii inferioare stării lor, pentru ca apoi aceștia să intre sub incidența altor articole ale legii, care îi dezavantajau. Așa se explică de ce pe proprietățile particulare au fost înregistrați un număr așa de mare de țărani care avea dreptul să primească numai lotul de casă și grădină, iar pe pământurile statului numărul acestora a fost considerabil redus. Regula se respectă și pentru județul Putna, pe proprietățile particulare sunt împroprietățiți cu loturi de casă și grădină un număr de 1149 de persoane¹⁴, iar pe proprietățile statului doar 433 de săteni au beneficiat de același lucru¹⁵. Se poate zice că pe domeniile statului s-au împroprietărit cât s-au putut mai mulți clăcași, iar pe proprietățile particulare cât mai puțini. Ion Ionescu de la Brad constata că în județul Putna au fost împroprietățiți pe pământurile statului în procent de 21 % din clăcași la categoria frunțașilor, în timp ce pe proprietățile particulare procentul aceleiași categorii s-a ridicat abia la 13 %¹⁶.

În perioada care s-a scurs din primăvara anului 1864 și până la termenul de intrare în vigoare a legii, boierii, stăpânii moșilor au alungat din sate nenumărați săteni. Legea în vigoare, așezământul din 1851, le dădea acest drept, iar ei abuzau de acea prevedere. Proprietarii de pământ voiau un singur lucru și anume: împărțirea unor suprafețe cât mai mici sătenilor. Mulți săteni au preferat să se strămute sau să se așeze la marginile târgurilor. Astfel, pe toți aceștia, legea din august 1864 i-a găsit în situația de neclăcași. La 18 martie 1865, un număr de 41 de țărani clăcași în 1863 pe moșia Adjudu-Vechi, strămutându-se la periferia târgului Adjudului, pentru că proprietarul, generalul Costache Milicescu, nu le-a dat loturile ce li se cuveneau după lege, își reclamau dreptul de împroprietărire. Dar conform legii țărani au pierdut dreptul la pământ¹⁷. Înainte de aplicarea legii rurale, în urma presiunilor proprietarilor, satul Gugești s-a spart, iar în Florești au rămas puțini clăcași din cauza boierescului greu. Mulți țărani din județul Putna au emigrat în această vreme în Focșani¹⁸. Arendașul moșiei Florești, proprietatea lui A. Panfile, se plânge pe 3 februarie 1867, că și acei puțini locuitori care au mai rămas în sat, au ocupat în vatra satului mai mult de 10 prăjini "cuenite lor" ca besmanari* și de aceea cere intervenția autorităților pentru a "regula" situația¹⁹.

Locuitorilor din satele de munte ale județului Putna, li se conservă prin art. 9 al Legii rurale "dreptul la pădure". Acest drept derivă din "Legea muntelui" adoptată pe 6

13. Arhivele Naționale Vrancea, Fond Prefectura Jud.Putna, ds.32/1867, f.4-5

14. Ibidem, ds. 12/1867, f. 33

15. Ibidem, f. 36

16. Ion Ionescu de la Brad, op. cit., p. 88-89

17. Ilincioiu, Ion, op. cit., p. 45-46

18. Ion Ionescu de la Brad, op. cit., p. 271

* bezmanar = persoană care are dreptul de a folosi, în schimbul unei taxe un bun imobiliar (pământ, construcții) ca și un adevărat proprietar.

19. Arhivele Naționale Vrancea, Fond Prefectura Jud.Putna, ds.32/1867,f.140

martie 1844 de ADUNAREA OBȘTEASCĂ A MOLDOVEI. În conformitate cu prevederile acestei legiuri, zilele de boieresc și dijmă erau desființate aproape integral în toate satele de munte din Moldova (județele Putna, Bacău, Neamț, Suceava). Se elibera, totodată, și vatra acestor sate de toate dările. În schimbul eliberării țăranilor de boieresc și dijmă, legea îi obliga la plata unei dări anuale de 98 de lei hotărâtă odată pentru totdeauna. Sătenii "sunt slobozi a lua din căzături lemne de foc pentru trebuința numai a caselor lor, precum și lemne pentru clădiri de casă, heiuri și unelte gospodărești, la care trebuind lemnul verde din picioare, li se va da când vor avea trebuință, orânduindu-se de proprietari locurile unde vor fi mai de îndemânare pentru locuitorii, care vor plăti de gospodar câte 6 lei..."²⁰. Numai că acum, prin Legea rurală, acest drept era limitat la o perioadă de cinsprezece ani după care "proprietarii vor fi în drept a cere libertatea pădurilor de sub această servitute, prin bună învoială, sau prin hotărâre judecătorească". Această prevedere a creat, nu numai după expirarea termenului, dar și până atunci, nenumărate necazuri, șicane, noi datorii în care s-au înglodat sătenii.

Prin felul în care a fost aplicată pe teren, efectele Legii rurale sunt resimțite și la sfârșitul secolului al XIX-lea, când un număr de deputați, printre care și fondatorul "partidei țărănești" Constantin Dobrescu-Argeș, remarcă că "lipsa de hotare împetruite, fie între săteni și proprietari, fie între sătenii înșiși, au dus, ca rezultat fatal, procese nesfârșite, vrășmășii, scandaluri, crime". În același memoriu, semnatarii arătau că aceste fapte au pus în primejdie chiar "liniștea și ordinea în stat"²¹.

Articolele XV-XVI din lege care reglementau felul în care să se facă delimitarea și hotărnicia prin pietruire a loturilor de pământ proprietatea sătenilor, precum și a acestora față de cele ale proprietarilor au fost defectuos aplicate pe teren. Sătenii din Scurta se plâng "Preaînălțatului domn" că li s-au dat pământurile "cele mai rele"²², la fel țăranii din Răstoaca sunt nemulțumiți pentru că au primit 400 de fălci de pământ la răsărit de apa Putnei, "acolo unde este numai baltă și stuf"²³. Obștile de săteni din comunele Mândrișca²⁴, Bâlca și Borșani înaintează reclamații instanțelor superioare care vizează tocmai modul de hotărnicire prin pietruirea hotarelor²⁵. Sătenii din Vităneștii de Sub Măgura din plasa Gârlele, înaintează o plângere pe 13 iulie 1867 relativă la aplicarea Legii rurale în satul lor, întrucât fuseseră împroprietăriți "cu niște locuri rele, de munte"²⁶.

În anul 1865, când au început operațiile de aplicare a legii, s-au făcut puține semănături. Recolta și așa slabă, a fost distrusă de secetă care a băntuit în 1866. Sătenii comunei Călienii solicitau domnitorului, în 1867, printr-o jalbă colectivă amânarea datoriilor ce le-au făcut ca urmare a secetei din ultimii trei ani, motivând că munca ce o prestează pentru plata dobânzilor este atât de mare încât nu mai au timp să-și agonisească strictul necesar existenței²⁷. Tot datorită secetei sătenii din Vizantea se

20. *Analele Parlamentare ale României. Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei*, partea a II-a, nr. XII, (1843-1844), București, 1902, p. 583-585.

21. Arhivele Naționale Vrancea, *Fond Prefectura Jud. Putna*, ds.54/1894, f.23

22. *Ibidem*, ds. 32/1867, f. 102

23. *Ibidem*, ds. 5/1866, f. 8

24. *Ibidem*, ds. 32/1867, f. 105

25. *Ibidem*, f. 94

26. *Ibidem*, f. 284

27. *Ibidem*, ds. 28/1867, f. 27

plâng că "sunt lipsiți de hrană" și că din această cauză le "mor copiii de foame", iar "vitele zbeară de foame neavând nutreț"²⁸.

O cauză a neajunsurilor din lumea rurală este și numărul redus al mașinilor agricole existente în județul Putna în anii de după 1864. Dacă în 1860 în județ exista doar o mașină agricolă, în anul 1867 existau 9 asemenea mașini și anume două în plasa Biliiești și 7 în plasa Răcăciuni (3 dintre ele erau acționate de animale și 4 mișcate cu brațele)²⁹. Totuși numărul mașinilor agricole era insuficient, neacoperind nici pe departe necesitățile. Lucrările agricole vor fi executate în continuare cu uneltele tradiționale, și în primul rând cu plugul. O statistică din 1860 arată rolul covârșitor pe care-l joacă plugul în agricultura putneană. Existau la acea dată 2860 de pluguri, 2408 aparținând sătenilor și doar 452 proprietarilor³⁰.

Sătenii care la data emiterii Legii rurale, se preciza la articolul V, "prin învoieli speciale cu proprietarul moșiei, nu aveau decât casă și grădină în sat fără a fi clăcași" nu aveau dreptul de a primi locuri la arat, ci numai mici loturi de casă și grădină. Aveau însă dreptul să primească pământ pe moșiile statului. Potrivit articolului următor, aveau dreptul de a se strămuta pe moșiile statului țărani cărora, din cele două treimi ale moșiei, nu li se puteau împlini suprafețele de pământ legiuite, precum și spornicii sau însurățeii, care nu aveau locuri în virtutea legilor în vigoare. Strămutându-se pe pământurile de pe moșiile statului, toți aceștia aveau libertatea de a-și părăsi "casele și sădirile", comunei revenindu-i dreptul de preemțiune (dreptul de a cumpăra cu preferință înaintea altor persoane)³¹. Articolele V și VI au fost aplicate abia după războiul de independență (1877-1878), în județul Putna fiind împroprietăriți pe moșiile statului (Dumbrăvița, Ciușlea, Vizantea, Soveja, Mândrișca-Cărbunești, Adjudu-Vechi, Micro-Bolotești, Fitinghești, Parte din Bolotești, Vatra în vii Miera, Petrești, Bâlca Borșani și Păunești) 530 de săteni cu 1551 de fălci³².

În total, de prevederile Legii rurale au beneficiat 8123 de săteni putneni care au primit 23572 fălci** de pământ (cca 33780 ha), în medie fiecărui țaran revenindu-i 4,15 ha, suprafață care-i putea acoperi necesitățile. Datorită acestui fapt și pentru că în județul Putna există o puternică proprietate răzășească, mișcările revendicative țărănești au fost nesemnificative, în comparație cu mișcările înregistrate în restul țării la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Pe lângă neajunsurile și neîmplinirile percepute de unii contemporani ca o adevărată tragedie în lumea satelor, aplicarea Legii rurale dizolvă vechea lume agrară. Sătenilor și proprietarilor le-au fost recunoscute dreptul de proprietate asupra pământului pe care îl posedau. În cazul particular al județului Putna chemarea domnitorului Al.I. Cuza din Proclamația sa din 14/26 august 1864 "Cătră sătenii clăcași" de a uita "ura și toată vrajba" dintre săteni și proprietari a fost auzită și îndeplinită.

28. *Ibidem*, ds. 32/1867, f. 17

29. *Ibidem*, ds. 20/1867, f. 1-13

30. *Dezvoltarea economiei Moldovei...*, p.68

31. *Monitorul Oficial*, nr. 181, din 15/27 august 1864, f. 811-812

32. Arhivele Naționale Vrancea, *Fond Prefectura Jud. Putna*, ds.54/1894, f.8

** f. alce= veche măsură de suprafață folosită în Moldova, care avea 80 de prăjini în lungime și 4 prăjini în lățime. Suprafața acestei măsuri agricole era de 14.322 m.p.